

TERYTORIA, GRANICE, MAPY

We wszystkich bowiem granicach jest także coś pozytywnego
(np. powierzchnia jest granicą przestrzeni bryły, a przy tym sama jest przestrzenią;
linia jest przestrzenią stanowiącą granicę powierzchni;
punkt jest granicą linii, lecz mimo to ciągle jeszcze jest miejscem w przestrzeni),
natomiast ograniczenie zawiera w sobie same tylko przeczenia.

(Immanuel Kant, *Prolegomena do wszelkiej przyszłej metafizyki, która będzie mogła
wystąpić jako nauka*, par. 57, 354)

Numer czwarty „Przeglądu Humanistycznego” w roku 2015 został poświęcony przemianom, jakie zaszły w humanistycznych, a zwłaszcza literaturoznawczych studiach nad przestrzenią w rezultacie zwrotu kulturowego czy ściślej: tej jego odmiany, która bywa nazywana zwrotem topograficznym. Tradycyjne, poprzedzające ów zwrot, badanie przestrzeni w literaturoznawstwie polegało na analizie słów, werbalnych sekwencji lub figur retorycznych, które tworzyły iluzję świata przedstawionego, zlokalizowanego w taki czy inny sposób, oraz jego nacechowania np. alegorycznego bądź historycznego. Studia kulturowe doprowadziły do reorientacji priorytetów badawczych na tym polu – reorientacji, którą najogólniej można scharakteryzować jako dążenie do ujmowania przestrzeni w utworze literackim w kategoriach kulturowych praktyk konstruowania terytoriów, tożsamości i pamięci. W rezultacie wykształciły się nowe subdyscypliny badawcze – od geografii humanistycznej i kulturowej, przez nowy regionalizm, po geokrytykę i geopoetykę – spośród których najistotniejsza wydaje się ta ostatnia. Literaturoznawcy, którym bliskie są założenia geopoetyki, przechodzą od zgłębiania morfologii segmentów tekstowych, ewokujących pewne wyobrażenie przestrzeni, do antropologii konkretów topograficznych w dziele literackim, przestrzennych kontekstów, toposów i uwarunkowań życia literackiego. Miejsce postrzegają w sposób heterogeniczny jako syntezę, z jednej strony, tego, co widzialne i namacalne, z drugiej zaś, projekcji i pragnień podmiotu, znaczeń kulturowych i form symbolicznych. Żywo interesują się również antropologicznymi, socjologicznymi, pragmatycznymi i ideologicznymi uwarunkowaniami semantyki miejsca, w czym istotny udział ma krytyka postkolonialna.

Niniejszy numer „Przeglądu Humanistycznego” przynosi teksty autorów polskich i zagranicznych. Przedstawione artykuły łączy namysł nad różnymi wyobrażeniami oraz sensami, ze szczególnym uwzględnieniem sensów ideologicznych,

przestrzeni obecnych w takich tekstach kulturowych, jak zapisy literackie, filmy, idee polityczne, konkretne mapy kartograficzne oraz mapy wyimaginowane i mentalne. Badaczy interesują zarówno relacje między przestrzenią a językiem, literaturą i kulturą, jak i związki między przestrzenią a temporalnością i pamięcią. Odnosząc się do kategorii *t e r y t o r i u m*, podejmują oni namysł nad takimi zjawiskami, jak podbój terytorialny i związane z nim narzucanie nowych struktur spacialnych na dany obszar, a także akty buntu przeciwko owej praktyce, zjawiska rewizji i formuły oporu. Odrębny nurt refleksji dotyczy pojęć *g r a n i c y* i *m a p y*. Autorzy zwracają uwagę na sposoby ustanawiania, zacierania i przywracania granic, przyglądając się powodom, jakie sprawiają, że zjawiska te mają miejsce: globalizacji i antyglobalizacji, kwestiom politycznym, ekonomicznym, powrotowi etniczności i kategorii narodu. Włączają się również w debatę nad przemocowym aspektem „mapowania” świata oraz ideologicznym wymiarem mapy, która może stać się formą manifestacji politycznej.

Mamy nadzieję, iż lektura prezentowanych tekstów okaże się inspiracją do podjęcia dalszych refleksji nad metodologicznymi ujęciami problematyki spacialnej w kulturze i współczesnych badaniach kulturowych, a także nad poszczególnymi, sygnalizowanymi przez autorów numeru, zjawiskami, takimi jak pogranicza, przestrzenie hybrydyczne i dynamiczne, nie-miejsca, heterotopie, przestrzenie związane ze zjawiskiem tranzytu międzykulturowego i wiele innych.

Alina Molisak, Jagoda Wierzejska